

ارزیابی ترانس کریپتوم گیاه دارویی سنبل الطیب (*Valeriana officinalis*) به منظور شناسایی ژن‌های دخیل در مسیر بیوسنتز ترپنوئیدها

Evaluation of the transcriptome of valerian (*Valeriana officinalis*) to identify genes involved in terpenoids biosynthesis pathway

آرش مختاری^۱، منصور امید^{۱*}، مرتضی ابراهیمی^۲، هوشنگ علیزاده^۱، احمد سبجانی^۲

۱- به‌ترتیب دانشجوی دکتری، استاد، دانشیار، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه تهران، کرج، ایران

۲- استادیار، پژوهشگاه بیوتکنولوژی کشاورزی، سازمان آموزش، تحقیقات و ترویج کشاورزی، کرج، ایران

Mokhtari A¹, Omidi M^{*1}, Ebrahimi M², Alizade H¹, Sobhani A²

1- PhD Student, Professor, Associate Professor, College of Agriculture and Natural Resources University of Tehran, Karaj, Iran

2- Assistant Professors, Agricultural Biotechnology Research Institute of Iran, Agricultural Research, Education, and Extension Organization (AREEO), Karaj, Iran

* نویسنده مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: momidi@ut.ac.ir

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۲۶ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۲)

چکیده

گیاه دارویی سنبل الطیب منبع ترکیبات دارویی مؤثر برای درمان اعصاب، صرع و مشکلات خواب است. این ترکیبات عمدتاً از دسته ترپن‌ها (سزکوئی ترپنوئیدها) هستند که مسیر بیوسنتزی آن‌ها در سنبل الطیب تا حد کمی شناخته شده است. نظر به فقدان توالی ژنومی این گیاه، مطالعات مبتنی بر مونتاژ *de novo* ترانس کریپتوم حایز اهمیت است. در این مطالعه، دو ابزار Trinity و rnaSPAdes برای ساخت مونتاژ *de novo* از روی داده‌های SRR موجود در این گیاه انجام شد. در ادامه و به‌منظور تعیین مونتاژ بهینه، ابزار کمکی شامل CAP3 و CD-HIT-EST بر روی مونتاژهای اولیه اعمال شد. با توجه به نتایج ابزار سنجش کیفیت از قبیل، SeqKit statistics، BUSCO، اعمال ترکیبی دو ابزار CAP3 و CD-HIT بر روی Trinity (T-CAP-CD) از لحاظ پارامترهای مختلف منجر به تولید مونتاژ بهینه شد. در مرحله انتولوژی با ابزار گیاه-ویژه، فوق‌العاده سریع و جامع Hayai-Annotation Plants، ۵۷/۷۸ درصد از ژن‌های مونتاژ T-CAP-CD در سه زیر گروه (BP, MF, CC) حاشیه‌نویسی شد. در بررسی مرتبط با بازسازی مسیر KEGG، تعداد ۳۰ ارتولوگ ژنی در مسیر ستون فقرات بیوسنتزی ترپنوئیدها و ۷ ارتولوگ ژنی نیز در مسیر بیوسنتز سزکوئی ترپنوئیدها شناسایی شد. بیشترین فراوانی خانواده‌های فاکتورهای رونویسی به ترتیب متعلق به bHLH (۹/۵ درصد)، NAC (۷/۳ درصد) و MYB (۶/۶ درصد) بود.

واژه‌های کلیدی

ترانس کریپتوم

سزکوئی ترپن

سنبل الطیب

فاکتور رونویسی

گیاه دارویی سنبل الطیب (*Valeriana officinalis*) متعلق به خانواده Caprifoliaceae و حاوی بیش از ۱۵۰ ترکیب شیمیایی است که مهمترین آن‌ها شامل والرینیک اسید و والپوتریات‌ها می‌باشد (Zamini et al. 2016). در طول سال‌ها از ریزوم سنبل الطیب برای درمان اعصاب، صرع و آرام‌بخشی در اضطراب عصبی استفاده شده است (Nandhini et al. 2018). والرینیک اسید متعلق به زیر گروهی از ترپنوئیدها به نام سزکوئی‌ترپنوئیدها (Pyle et al. 2012) بوده و تنها در دو جنس خویشاوند *Valeriana* و *Centranthus* و اساساً در بافت‌های ریشه و گل‌آذین تولید می‌شود. مسیر بیوسنتز والرینیک اسید به‌طور کامل شناخته نشده اما طی مسیر موالونات (MVA) و فارنسیل پیرو فسفات (FPP) ساخته می‌شود (Wong et al. 2018). تمایل روزافزون به توسعه داروهای جدید از مواد شیمیایی یا متابولیت‌های ثانویه گیاهی با فعالیت‌های دارویی و درمانی بالقوه و نیز داشتن حداقل عوارض جانبی منجر به تحقیقات متمرکز بر روی گیاهان مورد استفاده در طب سنتی شده است (Cherukupalli et al. 2016). مواد شیمیایی موجود در گیاهان دارویی از طریق مسیرهای بیوسنتزی متنوعی از جمله مسیرهای موالونات، شیکیمیک، اسید استیک و غیره ساخته می‌شوند. در هر یک از این مسیرها، آنزیم‌های محدودکننده سرعت وجود دارد که واکنش‌های کلیدی در مسیر تبدیل پیش‌سازها به محصولات را کاتالیز می‌کنند. شناسایی این قبیل آنزیم‌ها در مسیر بیوسنتز متابولیت‌های ثانویه و همچنین بررسی ژن‌های کدکننده آن‌ها گام مهمی در راستای شناسایی و رفع گلوگاه‌های موجود در مسیرهای بیوسنتزی و متعاقباً اصلاح گیاهان دارویی خواهد بود. در این زمینه، توالی‌یابی نسل بعدی (NGS)^۱ ترانس کریپتوم منجر به شناخت دقیق‌تر و کاوش عمیق‌تر مسیرهای ساخت متابولیت‌های ثانویه و پیشرفت در تحقیقات ژنومیکس کاربردی در حوزه گیاهان دارویی شده است (Younessi-Hamzekhanlu et al. 2022).

توالی‌یابی ترانس کریپتوم در گیاهان دارویی ضروری است؛ زیرا تعداد قابل توجهی از گیاهان دارویی در زمره گیاهان غیر مدل

^۱ Next Generation Sequencing

بوده و اطلاعات ژنومی و تحقیقات کافی در مورد ژن‌های عملکردی و مکانیسم‌های ژنتیکی آن‌ها در دسترس نیست. در میان گرایش‌های مختلف اومیکس، گسترده‌ترین رشته تحقیقاتی و کاربردی به ترانس کریپتومیکس تعلق دارد؛ زیرا امکان بررسی ژن‌های عملکردی و بیان افتراقی^۲ (DEG) را فراهم می‌کند (Junda Guo et al. 2021). مونتاژ یا اسمبلی^۳ ترانس کریپتوم به‌عنوان فناوری ضروری برای تجزیه و تحلیل متابولیسم ثانویه گیاهی ظهور کرده است (Tripathi et al. 2016). بسته به وجود یا عدم وجود ژنوم مرجع، مونتاژ ترانس کریپتوم را می‌توان به دو گروه عمده مبتنی بر توالی ژنوم مرجع و یا مونتاژ از نو (de novo) تقسیم نمود. چون تعداد زیادی گیاهان دارویی غیر مدل وجود دارد، مونتاژ مبتنی بر توالی مرجع با مشکل روبرو خواهد شد. از این رو، مونتاژ de novo تنها روش مونتاژ مناسب برای گیاهان دارویی غیر مدل است (Junda Guo et al. 2021).

امروزه توالی‌یابی، مونتاژ de novo و حاشیه‌نویسی^۴ یک ترانس کریپتوم را می‌توان با سهولت در بسیاری از آزمایشگاه‌ها انجام داد. با این حال، جریان کار می‌تواند چالش برانگیز باشد. محققان این زمینه نه تنها باید با رویه‌های مربوطه آشنا باشند، بلکه باید از بین مجموعه ابزار اختصاصی برای مونتاژ de novo ترانس کریپتوم (Bushmanova et al. 2018; Chang et al. 2015; Henschel et al. 2012; Kannan et al. 2016; Liu et al. 2016; Peng et al. 2013; Robertson et al. 2010; Xie et al. 2014)، انواع مناسب را برای این منظور نیز انتخاب کنند. در مرور منابع مرتبط با تحقیقات RNA-seq، تنوع ابزار و مراحل پردازش داده‌های حاصله مشاهده می‌شود. از طرف دیگر، RNA-seq یک کار محاسباتی فشرده است و عدم آشنایی با منابع محاسباتی نیز می‌تواند مانع بزرگی باشد. در سالیان اخیر، مطالعات زیادی به مقایسه بین ابزار مونتاژ ترانس کریپتوم پرداخته‌اند (Chen et al. 2011; Geniza and Jaiswal 2017; Voshall and Moriyama 2018). البته، تمام این مطالعات بر یک نکته نظر مشترک دارند؛ امروزه، هیچ ابزار مونتاژ بهینه برای تمام مجموعه داده‌ها RNA-Seq وجود ندارد (Hölzer and Marz 2019). برخی ابزار مناسب

^۲ Differential Gene Expression

^۳ Assembly

^۴ Annotation

بهرتر مسیر بیوستنز سزکوئی ترپنوئیدها کمک نماید.

مواد و روش‌ها

تعداد ۵ مجموعه داده خام SRR شامل SRR125357، SRR125358، SRR125359، SRR343119 و SRR14294419 مربوط به سنبل الطیب از آرشیو نوکلئوتید اروپا (ENA)^۳ دانلود شد (جدول ۱).

در ابتدا، کیفیت خوانش در SRRهای انتخابی از لحاظ حضور آدپتور، محتوی GC، محتوی باز N، توزیع طول توالی، سطوح دوپلیکیشن و غیره با کمک ابزار FastQC v0.11.9 (Andrews 2010) مورد بررسی قرار گرفت. طبق نتایج FastQC، از ابزار Trimmomatic v.0.36 (Bolger et al. 2014) به منظور حذف بازهای با کیفیت پایین ($Q < 20$) و حذف توالی‌های آدپتوری استفاده شد. تنظیمات مورد استفاده در Trimmomatic شامل ILLUMINACLIP:TruSeq3-PE.fa:2:30:10 LEADING:3 () TRAILING:3 SLIDINGWINDOW:4:15 MINLEN:36 بود. سپس خوانش‌های حاصله با کمک نرم‌افزار Rcorrector v1.2 (Song and Florea 2015) از لحاظ خطاهای باقی‌مانده مورد غربال و تصحیح قرار گرفتند.

خوانش‌های تصحیح‌شده حاصل از مرحله قبل، توسط دو ابزار مونتاژ Trinity v.2.9.1 (Grabherr et al. 2011) با $k\text{-mer}=25$ و rnaSPAdes v.3.15.4 (Bushmanova et al. 2018) با حالت اتوماتیک برای انتخاب $k\text{-mer}$ و حداقل طول کانتیگ برابر ۲۰۰ در قالب رونوشت‌های منفرد فرضی، مونتاژ شدند.

رونوشت‌های ساده‌تر در پروکاریوت‌ها بوده و برخی مخصوص ایجاد ایزوفرم‌های حاصل از پیرایش متناوب (AS)^۱ در یوکاریوت‌ها هستند.

بنابراین، مقایسه، انتخاب و استفاده از ابزار مختلف برای ایجاد یک مونتاژ *de novo* جامع از روی داده‌های RNA-Seq و بهره‌برداری اصولی از نتایج حاصله جهت نیل به اهداف پایین‌دست از قبیل انجام انواع هم‌ردیفی^۲ و حاشیه‌نویسی ضروری به نظر می‌رسد. این رویکرد به‌ویژه در خصوص گیاهان دارویی غیر مدل بسیار راهگشا خواهد بود؛ زیرا می‌تواند با پیش‌بینی ژن‌های و فاکتورهای رونویسی دخیل در مسیرهای بیوستنزی ناشناخته، اطلاعات مفیدی در اختیار محققان قرار دهد (Zhou and Zhu 2020).

اخیراً، توالی‌یابی ترانس کریپتوم با استفاده از فناوری‌های توالی‌یابی نسل بعدی یا توالی‌یابی RNA-Seq به طور گسترده برای توصیف ژن‌ها و عملکرد آن‌ها در بیوستنز متابولیت‌های ثانویه استفاده شده است (Angeloni et al. 2011). به‌منظور شناسایی و درک بیشتر مسیر بیوستنز سزکوئی‌ترین‌ها در جنس والرین، مطالعات RNA-seq در گونه‌های *V. officinalis* (Yeo et al. 2013)، *V. jatamansi* (Shuang and Chenshu 2020) و *V. fauriei* (Park et al. 2016) گزارش شده است.

در این تحقیق، مونتاژ *de novo* با کمک دو ابزار Trinity و rnaSPAdes بر روی مجموعه داده‌های خام RNA-Seq در گیاه دارویی سنبل الطیب انجام شد. پس از تعیین مونتاژ بهینه، بررسی انتولوژی ژنی، گروه‌بندی خانواده‌های مهم فاکتورهای رونویسی و بازسازی مسیر متابولیکی ترپنوئیدها به‌منظور شناسایی ارتولوگ‌های ژنی مهم در این مسیر ارائه شد که می‌تواند به درک

³ <https://www.ebi.ac.uk/ena/browser/text-search?query=valeriana>

¹ Alternative Splicing

² Blast

جدول ۱- مشخصات مجموعه داده‌های خام SRR (paired-end) به‌منظور مونتاژ *de novo* ترانس کریپتوم سنبل الطیب.

SRR	Description	Base Count (Gb)
SRR125357	Illumina Genome Analyzer IIx paired end sequencing; Leaf PE RNA-Seq	4,342
SRR125358	Illumina Genome Analyzer IIx paired end sequencing; Stem PE RNA-Seq	5,032
SRR125359	Illumina Genome Analyzer IIx paired end sequencing; Stem PE RNA-Seq	4,684
SRR343119	Illumina Genome Analyzer II paired end sequencing; Transcriptome analysis of the root	6,926
SRR14294419	Illumina MiSeq paired end sequencing; Angiosperms353 Hyb-seq	0.076

Hayai-Annotation Plants v2.0
 (http://pgdbjnp.kazusa.or.jp/app/hayai2) به عنوان سیستم
 حاشیه نویسی عملکردی اختصاصی گیاهی مورد استفاده قرار
 گرفت. در تنظیمات این ابزار، بیشینه evalue برابر 10^{-5} و حداقل
 همسانی توالی برابر ۵۰ درصد در نظر گرفته شد. این ابزار از
 پایگاه داده KusakiDB v1.0 استفاده می کند.
 به منظور تخصیص ارتولوگ ها و پیش بینی مسیرهای متابولیکی در
 سنبل الطیب، توالی آمینو اسیدی unigene های مونتاژ شده توسط
 نرم افزار TransDecoder وارد (Kanehisa et al. 2016) GhostKOALA
 شد تا حاشیه نویسی KO (اختصاص شماره های K) به
 داده های ورودی تعلق گیرد. سپس با استفاده از ابزار Kegg
 Mapper (Kanehisa and Sato 2020; Kanehisa et al. 2022)،
 حاشیه نویسی KO به نقشه های مسیر KEGG و مازول های
 KEGG مرتبط شد.

نتایج

با استفاده از ابزار Trinity و rnaSPAdes دو مونتاژ
 ترانس کریپتوم از روی ۵ مجموعه داده خام (SRR) ساخته شد.
 نتایج دو نرم افزار rnaQUAST و SekKit در خصوص آماره های
 مرتبط با رونوشت های مونتاژ شده در جدول ۲ خلاصه شده
 است. از لحاظ تعداد رونوشت، بیشترین مقدار مربوط به مونتاژ
 حاصل از ابزار Trinity بوده است. کمترین تعداد رونوشت پس از
 استفاده ترکیبی از دو ابزار CAP3 و CD-HIT-EST به ترتیب بر
 روی مونتاژ حاصل از ابزار rnaSPAdes (۱۲۹۰۱۸) و Trinity
 (۱۳۳۱۴۸) به دست آمد (جدول ۲). به طور کلی، بیشترین
 آماره های مربوطه به میانگین طول رونوشت در مونتاژ حاصل از
 rnaSPAdes مشاهده شد. اعمال CD-HIT-EST بر روی مونتاژ
 Trinity (T-CD)، کمترین میانگین را از نظر طول رونوشت های
 مونتاژ شده ایجاد کرد. آماره N50 در R-CAP و T-CD به ترتیب
 در بیشینه و کمینه مقدار خود بود (جدول ۲). استفاده از ابزار
 CAP3 بر روی دو مونتاژ اولیه Trinity و rnaSPAdes منجر به
 تولید کانتیگ هایی با بالاترین میزان N50 و متوسط طول رونوشت
 شد. در بین تمام موارد، آماره Q20 برابر صفر و درصد محتوی
 GC دستخوش تغییرات بسیار اندکی بود. آماره Q20 نشان می دهد

به منظور داشتن رونوشت های بلندتر و نیز کاهش تریاید^۱
 (افزونگی) کانتیگ ها، نرم افزار CAP3 v.2.0.0 با تنظیم
 $\text{overlap percent identity cutoff } N \text{ and length cutoff } > 15$ (40)
 (90) > 65 استفاده شد. همچنین، ابزار CD-HIT-EST v.4.6.1
 (Fu et al. 2012) برای حذف بیشتر توالی های تریایدی کوتاه و
 خوشه بندی کانتیگ های غیر-تریادی (به عنوان unigene های
 پیش بینی شده) درون مونتاژها به کار رفت (جدول ۲). برای هر دو
 ابزار، مقادیر (identity) n و (word size) c به ترتیب معادل 0.95
 و 8 در نظر گرفته شد. در نهایت، نواحی کدکننده (CDS) در
 unigene های مونتاژ شده توسط نرم افزار TransDecoder v.5.5.0
 (minimum protein length=100) مشخص شد.

مونتاژهای حاصل از دو ابزار فوق و نیز اعمال دو ابزار CAP3 و
 CD-HIT-EST (جدول ۲) از لحاظ آماره های پایه برای آزمون
 "دقت" و "کامل بودن" بررسی شدند. این آماره ها شامل تعداد
 رونوشت، متوسط طول رونوشت های مونتاژ شده، طول کلی و
 طول N50 (به عنوان کوتاه ترین طول کانتیگ که ۵۰٪ از کل طول
 مونتاژ شده را نشان می دهد) بود که از طریق نرم افزار maQUAST
 v.2.2.1 (Bushmanova et al. 2016) با $\text{min_alignment}=50$ و
 SeqKit statistics v2.3.1 مورد بررسی قرار گرفت. به منظور
 ارزیابی "کامل بودن" هر یک از مونتاژها (چه تعداد از ژن های
 عمومی دارای تطابق در داده های ورودی هستند و آیا این تطابق ها
 تکراری، تکه تکه یا تمام طول هستند)، از ابزار BUSCO v.5.3.2
 (Paradis and Schliep 2019) بر مبنای Viridiplantea odb10
 استفاده شد. این ابزار مجموعه ای از ژن های تک-نسخه عمومی را
 از پایگاه داده OrthoDB (Zdobnov et al., 2021) نگهداری
 می کند.

برای شناسایی خانواده های فاکتورهای رونویسی، توالی پروتئینی
 تمام فاکتورهای رونویسی در تمام گیاهان از پایگاه داده
 PlantTFDB v.5 (http://planttfdb.gao-lab.org) دانلود شد. در
 ادامه، Blastx (-outfmt 6 -max_target_seqs 1 -evaluate 1e-5)
 برای جستجوی unigene های مونتاژ شده سنبل الطیب در مقابل این
 پایگاه انجام شد.

به منظور حاشیه نویسی عملکردی ترانس کریپتوم، ابزار آنالین

¹ redundancy

است. در بین تمام موارد، اعمال CAP3 منجر به افزایش پارامتر Missing شده است (شکل ۱). بر طبق نتایج ارزیابی، مونتاژ Trinity، پس از اعمال دو ابزار CD-HIT-EST و (T-CD) و CAP3 (T-CAP-CD) را می‌توان به‌عنوان مونتاژ بهینه برای ادامه مطالعات انتخاب نمود.

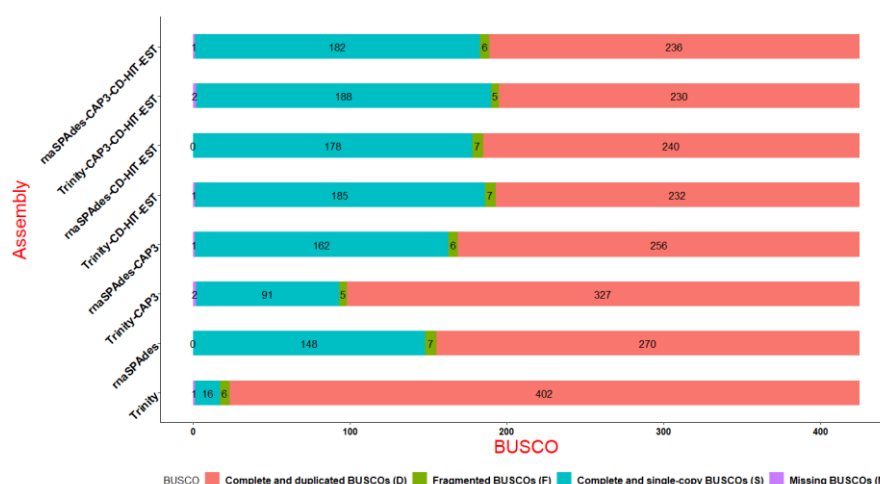
نتایج حاشیه‌نویسی عملکردی با ابزار آنالین Hayai-Annotation Plants v2.0 بر روی تمام مونتاژهای مندرج در جدول ۲ نشان داد که مونتاژ T-CAP-CD با تعداد ۲۹۶۹۰ از مجموع ۱۳۳۱۴۸ رونوشت (یعنی معادل ۲۲/۲ درصد)، بیشترین میزان unigene‌های حاشیه‌نویسی‌شده را داشت. در مونتاژ T-CAP-CD، بیشترین تعداد (۳۴/۴ درصد) مربوطه به اجزای سلولی (CC) عملکردهای مولکولی (MF) بوده است.

که فراخوانی باز اشتباه، ۱ در ۱۰۰ بار است. به عبارت دیگر، در هر ۱۰۰ باز که تعیین توالی شده است، ۱ باز اشتباه وجود دارد. به‌منظور بررسی پارامترهای مرتبط با کیفیت مونتاژها، تأثیر منفرد و ترکیبی دو ابزار CAP3 و CD-HIT-EST بر کیفیت مونتاژها بررسی شد. نتایج آنالیز BUSCO به‌منظور ارزیابی "کامل بودن" مونتاژهای *de novo* ترانس کریپتوم سنبل الطیب (شکل ۱) نشان داد که ابزار rnaSPAdes از لحاظ تولید single-copy (۱۴۸) نسبت به ابزار Trinity بهتر بوده و تعداد Duplicate‌های کمتری تولید کرده و همچنین، فاقد پارامتر مفقود (Missing) بوده است. اما پس از اعمال دو ابزار CAP3 و CD-HIT-EST، بالاترین میزان تولید single-copy در مونتاژ Trinity-CAP3-CD-HIT-EST و Trinity-CD-HIT-EST، به‌ترتیب با مقادیر ۱۸۸ و ۱۸۵ بوده

جدول ۲- آماره‌های حاصل از رونوشت‌های مونتاژ شده سنبل الطیب با استفاده از دو ابزار rnaQUAST و SeqKit statistics.

Statistics	T	T-CAP	T-CD	T-CAP-CD	R	R-CAP	R-CD	R-CAP-CD
Transcripts	276912	183952	168712	133148	156569	133890	140356	129018
Transcripts > 500 bp	136633	103805	69553	66819	84568	69287	70911	64772
Transcripts > 1000 bp	78406	62258	36875	37924	52301	45452	43192	41686
Ave. len. of transcripts	878.416	992.699	752.375	887.3	982.646	1018.035	925.12	974.6
Contig N50	1502	1648	1292	1510	1720	1899	1663	1820
Q20 (%)	0	0	0	0	0	0	0	20
GC (%)	40.36	40.22	40.16	40.12	40.5	40.48	40.51	40.49

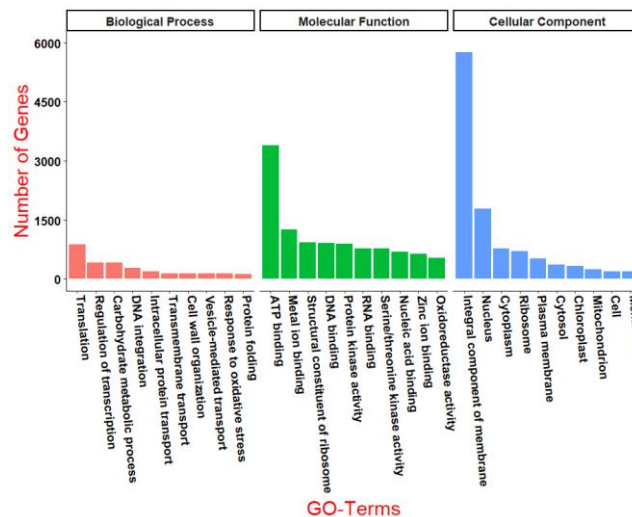
اختصارات: T/R (Trinity/ rnaSPAdes)، T/R-CAP (اعمال CAP3 روی Trinity/ rnaSPAdes)، T/R-CD (اعمال CD-HIT-EST روی Trinity/ rnaSPAdes) و T/R-CAP-CD (اعمال به‌ترتیب CAP3 و CD-HIT-EST روی Trinity/ rnaSPAdes). آماره Ave. len. of transcripts، متوسط طول رونوشت‌ها. آماره Contig N50؛ کوتاه‌ترین طول کانتیگ که ۵۰٪ از کل طول مونتاژ شده را نشان می‌دهد. آماره Q20؛ فراخوانی باز اشتباه برابر ۱ در ۱۰۰ است.

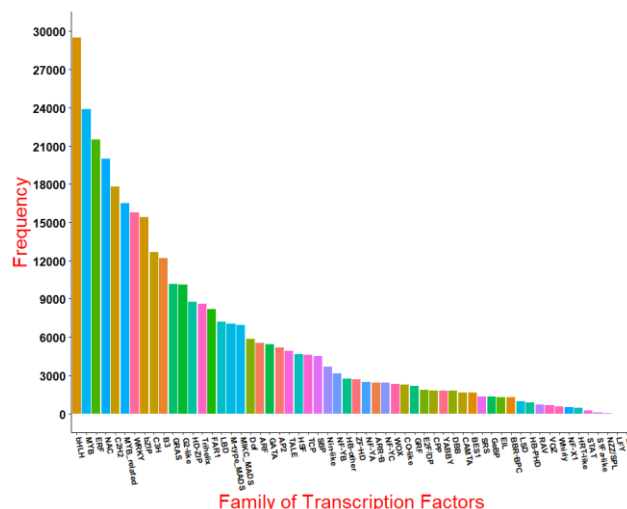
شکل ۱- نتایج ارزیابی BUSCO بر روی مونتاژ *de novo* ترانس کریپتوم سنبل الطیب با Viridiplantea_odb10.

طبق نتایج مرحله قبل (۲-۳)، مونتاژ Trinity پس از اعمال ترکیبی CAP3 و CD-HIT-EST تحت عنوان مونتاژ T-CAP-CD برای این بررسی انتخاب شد. در مرحله شناسایی فاکتورهای رونویسی، مونتاژ فوق در مقابل پایگاه داده PlantTFDB مورد جستجو قرار گرفت. طبق نتایج، تعداد ۱۲۱۱۸۱ عدد از unigene های کدکننده فاکتورهای رونویسی در قالب ۵۸ خانواده مختلف شناسایی و گروه بندی شدند. خانواده MYB، bHLH، ERF و NAC به ترتیب با فراوانی ۸/۶، ۷، ۶/۳ و ۵/۸ درصد، فراوان ترین خانواده های فاکتورهای رونویسی بودند. نادرترین خانواده مربوط به Arabidopsis STERILE APETALA (SAP) بود (شکل ۳).

گروه عملکردهای مولکولی (MF) و فرآیندهای زیستی (BP) به ترتیب با ۳۳/۹ و ۳۱/۷ درصد در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند. در گروه (CC)، Nucleous، Integral component of membrane، Cytoplasm در اولیت بودند. در گروه (MF)، زیر گروه های ATP binding، Structural constituent of و Metal ion binding، ribosome دارای بیشترین فراوانی ژن حاشیه نویسی شده بودند. در گروه (BP)، زیر گروه های Translation، Regulation of، Carbohydrate metabolic process و Transcription بیشترین تعداد را به خود اختصاص دادند (شکل ۲؛ ۱۰ مورد برتر در هر زیر گروه انتولوژی).

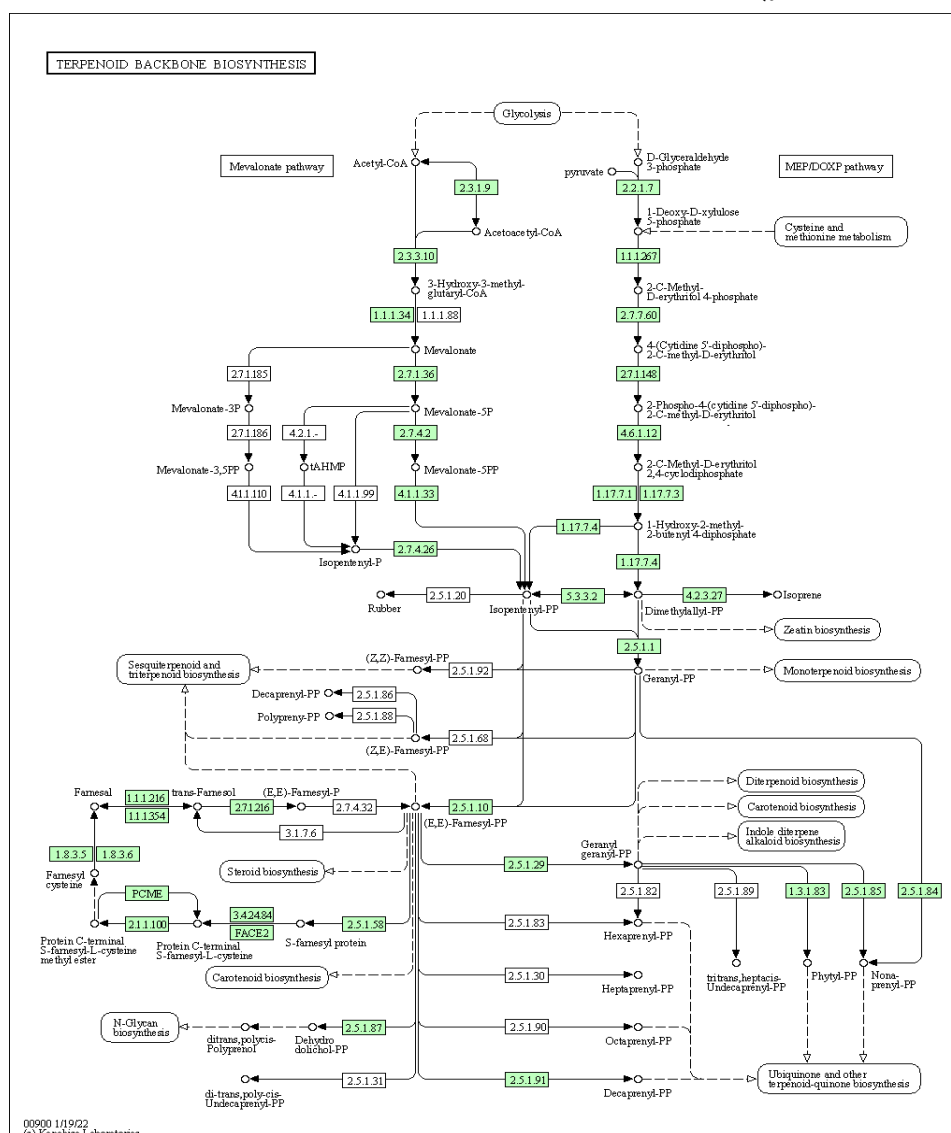
شکل ۲- ارزیابی انتولوژی ژن (GO) به منظور پیش بینی ژن های کدکننده پروتئین در مونتاژ *de novo* ترانس کریپتوم سنبل الطیب. فقط ۱۰ مورد برتر در هر زیر گروه انتولوژی نمایش داده شده است.

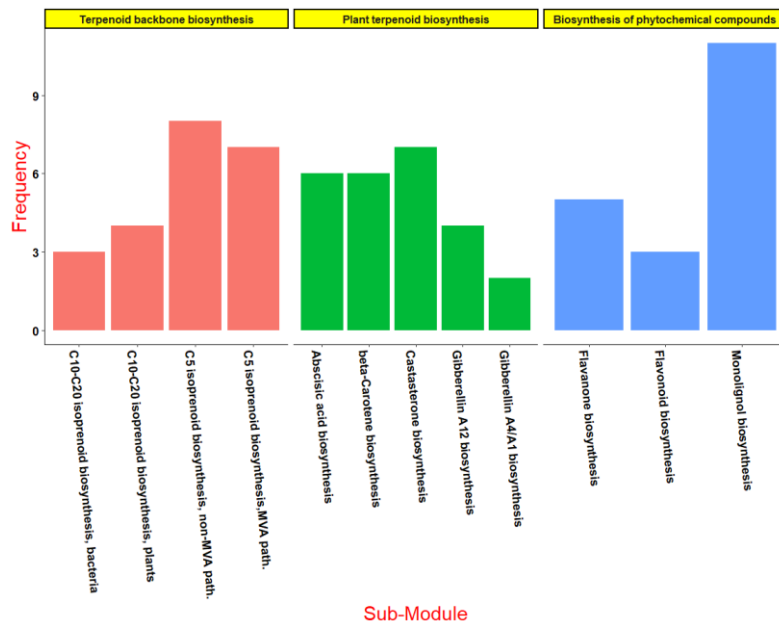
شکل ۳- توزیع فراوانی خانواده های فاکتورهای رونویسی بر مبنای جستجوی همولوژی بین مونتاژ T-CAP-CD و پایگاه داده PlantTFDB. (-max_target_seqs 1) Blastx (evalue 1e-5).

به ترتیب ۱، ۷ و ۸ عدد از unigene حاشیه‌نویسی شد. ژن‌های کدکننده اسکوالن مونواکسیژناز (K0051)، فارنسیل-دی‌فسفات فارنسیل ترانسفراز (K00801)، آلفا-فارنسن سینتاز (K14173)، نرولیدیول سینتاز (K14175)، جرماکین D سینتاز (K15803)، بتا-آمرین سینتاز (K15813) و فارنسول دهیدروژناز (K15891) در مسیر سزکوئی-تری‌ترپنوئیدها شناسایی شد. پس از مسیر بیوستز ترپنوئیدها، مسیر بیوستز فیل پروپانوئیدها (map00940) با ۱۷ و مسیر بیوستز فلاونوئیدها (map00941) با ۱۴ عدد unigene، بیشترین میزان حاشیه‌نویسی KO را به خود اختصاص دادند.

طبق نتایج GhosKOALA، تعداد ۲۶۵۳ (۳۵/۷ درصد) از unigene‌های ورودی، حاشیه‌نویسی KO را دریافت کردند. بیشترین فراوانی به ترتیب مربوط به خانواده‌های پروتئینی دخیل در پردازش اطلاعات ژنتیکی، متابولیسم کربوهیدرات و خانواده‌های پروتئینی مسئول پردازش سلولی و پیام‌رسانی بود. بر اساس نتایج KEGG MAPPER، رونوشت‌های موجود در مونتاژ T-CAP-CD در ۴۲۵ مسیر توزیع شدند (شکل ۴). در دسته متابولیسم ترپنوئیدها (map00900)، ۳۵ مورد از unigene به مسیر بیوستز ستون فقرات ترپنوئیدها تعلق داشت. همچنین، در مسیر بیوستز مونوترپنوئیدها (map00902)، سزکوئی-تری‌ترپنوئیدها (map00909) و دی‌ترپنوئیدها (map00904)

شکل ۴- مسیر بیوستز ستون فقرات ترپنوئیدها (map00900) حاوی unigene‌های حاشیه‌نویسی شده (مستطیل‌های سبز) در مونتاژ T-CAP-CD با استفاده از ابزار KEGG Mapper

شکل ۵ - توزیع فراوانی unigene های حاشیه نویسی شده در مونتاژ T-CAP-CD در زیر ماژول های مربوط به سه ماژول "بیوسنتز ستون فقرات ترپنوئید"، "بیوسنتز ترپنوئیدهای گیاهی" و "بیوسنتز ترکیبات فیتوشیمیایی" با استفاده از ابزار KEGG Mapper.

ابزار CD-HIT یک برنامه پرکاربرد برای خوشه بندی توالی های زیستی به منظور کاهش تراید توالی و بهبود عملکرد سایر تحلیل های توالی است (Fu et al. 2012). کاهش در میزان رونوشت ها پس از اعمال CD-HIT-EST به علت خوشه بندی مونتاژهای اولیه و حذف تراید در نیل به مونتاژ نهایی گزارش شده است (Evangelistella et al. 2017).

در مطالعه حاضر، استفاده از CAP3 باعث افزایش میزان N50 و متوسط طول رونوشت شده که ناشی از ادغام کانتیگ های همپوشان با یکدیگر در حین تشکیل scaffoldها است (Hoang et al. 2018). در مطالعات مختلف، استفاده از CAP3 منجر به کاهش قابل توجه تعداد رونوشت های حاصل از مونتاژ شده که نتایج مطالعه حاضر را تأیید می کند (Duan et al. 2012; Yang and Smith 2013).

ابزار BUSCO برای کمی سازی "کامل بودن" مونتاژ ایده آل است؛ زیرا یافتن ژن ها در ژنوم و یافتن آنها تنها در تک نسخه، از نظر تکاملی مهم است (Waterhouse et al. 2013). اصولاً، سطوح پایین تراید، مبین کیفیت بهتر مونتاژ بوده و افزایش این مقدار نشان دهنده مشکلات فنی در حین مونتاژ است (Manni et al. 2021). نتایج مطالعه حاضر نشان داد که اعمال ابزار CD-HIT-EST می تواند به طور مؤثر، میزان بالایی از تراید (Duplicated

بررسی مسیر KEGG نشان داد که unigene های حاشیه نویسی شده به ۱۱۶ ماژول تعلق دارند. در ماژول "بیوسنتز ستون فقرات ترپنوئیدها"، زیر ماژول بیوسنتز ایزوپرنوئید C5 از مسیر غیر موالونات و در ماژول "بیوسنتز سایر متابولیت های ثانویه"، زیر ماژول بیوسنتز مونولیگنول به ترتیب با ۸ و ۱۱ زیر ماژول، در صدر بودند. کمترین تعداد زیر ماژول (۲) به زیر ماژول بیوسنتز جیرلین GA4/GA1 تعلق داشت (شکل ۵).

بحث

ابزار متنوعی برای مونتاژ ترانس کریپتوم در دسترس است. همچنین، آماره های متعددی برای ارزیابی این ابزار توسعه یافته است. برخی از معمول ترین آماره ها شامل تعداد کانتیگ، متوسط طول کانتیگ، N50 (یا Nx) هستند (Behera et al., 2021). در خصوص آماره N50، هر چه مقدار بیشتری مشاهده شود، مبین این است که تعداد بیشتری از خوانش ها برای تشکیل کانتیگ های بزرگ تر، همپوشانی کرده و کیفیت بهتر مونتاژ را تأیید می کند (Biswal et al. 2021). باید متذکر شد که N50، تداوم یا پیوستگی کانتیگ را ارزیابی می کند و معیاری برای اندازه گیری دقت نیست (Li et al. 2014).

شده است (Zhang et al. 2017). فاکتور رونویسی CitERF71 ژن ترین سنتاز *CitTPS16* را فعال می‌کند که در سنتز ژرانیول در میوه نارنج شیرین نقش دارد (Li et al. 2017). همچنین، بیش بیان *AaNAC1* در گیاه دارویی آرتمیزییا باعث افزایش تولید ترپنوئیدهای آرتمیزین و دی‌هیدرو آرتمیزینیک اسید به ترتیب به میزان ۷۹ و ۱۵۰ درصد شده است (Lv et al. 2016). نظر به تولید مشتقات سزکوئی‌ترین‌ها از قبیل والرینیک اسید در گیاه دارویی سنبل‌الطیب، استفاده از این نتایج می‌تواند جهت یافتن ارتولوگ‌های مهم فاکتورهای رونویسی متعدد دخیل در مسیر بیوسنتز ترپنوئیدها و استفاده از آن‌ها در برنامه‌های اصلاحی در این گیاه دارویی بسیار ارزشمند باشد.

در بررسی نتایج مسیرهای متابولیکی KEGG مشخص شد که مونتاژ T-CAP-CD از لحاظ حاشیه‌نویسی ژن‌های کدکننده مسیر بیوسنتز ستون فقرات ترپنوئیدها، غنی‌تر از سایر مسیرهای متابولیکی بوده است. با توجه به شکل ۴، بخش عمده ژن‌های کدکننده به دو مسیر مهم مولونات و MEP/DOXP تعلق دارد. با توجه به اهمیت پیش‌ساز ایزوپنتنیل پیروفسفات که به نوعی در مرکز انشعابات مسیر ترپنوئیدها قرار دارد، سه ژن کدکننده آنزیم‌های تولیدکننده این سوبسترا به نام‌های ایزوپنتنیل فسفات کیناز (EC: 2.7.4.26 ipk)، هیدروکسی متیل بوتنیل دی‌فسفات ریداکتاز (EC: 1.17.7.4 isPH) و ایزوپنتنیل دی‌فسفات دلتا ایزومراز (EC: 5.3.3.2 idi) شناسایی شد که می‌تواند از اهمیت بالایی برخوردار باشد. آنزیم آخر منجر به تولید دی‌متیل آلیل پیروفسفات نیز می‌شود (شکل ۴). طبق نتایج حاشیه‌نویسی KEGG، آنزیم فارنسیل دی‌فسفات سینتاز (FDPS؛ EC: 2.5.1.1، 2.5.1.10) نیز در مونتاژ T-CAP-CD شناسایی شد که با ترکیب ژرانیل دی‌فسفات (GPP) و ایزوپنتنیل دی‌فسفات، فرنسیل دی‌فسفات را به‌عنوان پیش‌ساز مسیر بیوسنتز سزکوئی‌تری-ترپنوئیدها تولید می‌کند.

علاوه بر این، بررسی مسیر بیوسنتز سزکوئی‌تری-ترپنوئیدها نشان داد که ۷ ژن کدکننده برای آنزیم‌های این مسیر حاشیه‌نویسی شده است. در این بین، جرماکرین D سینتاز (K15803) یا ارتولوگ آن در سنبل‌الطیب، واسطه تشکیل جرماکرین C و D با استفاده از پیش‌ساز فارنسیل پیروفسفات است (Pyle et al.

BUSCO(D) را در مونتاژ حاصل از ابزار Trinity کاهش دهد. پارامتر مهم دیگر در نتایج این ابزار، Missing BUSCO (M)، یا "مفقود" است. اعمال ترکیبی دو ابزار CAP3 و CD-HIT-EST و همچنین اعمال منفرد CD-HIT-EST بر روی مونتاژ Trinity از لحاظ تعداد بیشتر تک‌نسخه (Single-copy(S) و تعداد کمتر تزايد (۲۴۰)، کیفیت بهتری در بین سایرین نشان می‌دهد. در یک مطالعه، اعمال CAP3 بر روی مونتاژ Trinity منجر به کاهش تزايد از ۳/۱ به ۲/۶ شده که در نتایج مطالعه حاضر نیز نمایان است (Yang and Smith 2013). همچنین، به‌منظور حذف بیشتر تزايد، اعمال CD-HIT-EST پس از CAP3 نیز قبلاً گزارش شده است (Feldmesser et al. 2014).

برای مرحله انتولوژی ژن از ابزار آنالین Hayai-Annotation Plants استفاده شد. در بررسی انتولوژی ژن مشخص شد که بیشترین فراوانی تخصیص GO مربوط به گروه عملکردهای مولکولی بوده و در این گروه، زیر گروه‌های عمده شامل انواع پروتئین‌های اتصالی (به ATP، یون‌های فلزی و DNA) قرار دارند. تعداد ۳۱۳۷۹ عدد از unigene‌های مونتاژ T-CAP-CD، بدون حاشیه‌نویسی بوده که می‌تواند به دلیل انتخاب نوع پایگاه داده در مرحله بررسی همولوژی، انتخاب نوع ابزار حاشیه‌نویسی و یا کوتاهی بیش از حد unigene‌ها و عدم پوشش با دمین‌های پروتئینی محافظت شده (Zhou and Zhu 2020) باشد.

پس از بررسی تعیین همولوژی مشخص شد که بیشترین unigene، کدکننده فاکتورهای رونویسی از خانواده bHLH، MYB، ERF و NAC بودند. نقش فاکتورهای رونویسی bHLH، ERF و MYB در تنظیم متابولیسم ثانویه گیاهی و نمو سلولی اختصاصی (Chezem and Clay 2016) و نقش‌های نو ظهور خانواده فاکتورهای رونویسی NAC در گیاهان دارویی (Kumar et al. 2021) اثبات شده است. در مسیر بیوسنتز ترپنوئیدهای گیاهی، موارد فراوانی از نقش فاکتورهای رونویسی در مرور منابع می‌توان یافت. برای مثال، فاکتور رونویسی bHLH (MYC2) در آرابدوپسیس به‌طور مستقیم به پروموتور ژن‌های کدکننده سزکوئی‌ترین‌ها متصل شده و رهاسازی سزکوئی‌ترین‌های فرار را افزایش داده است (Hong et al. 2012). بیش‌بیان *SmMYB9b* در گیاه دارویی مریم گلی منجر به افزایش بیوسنتز ترپنوئید تانیشونین

گیاهان غیر مدل هستند، اهمیت بسیاری دارد. طبق نتایج، اعمال ترکیبی دو ابزار جانبی CAP3 و CD-HIT-EST برای نیل به یک مونتاژ ترانس کریپتوم بهینه در سنبل الطیب توصیه می شود. به خصوص در گیاهان دارویی کمتر شناخته شده، استفاده از ابزار بیوانفورماتیکی در جهت روشن سازی نقاط مبهم و ناشناخته در مسیرهای متابولیکی بسیار مهم است. تمرکز مطالعه حاضر، بررسی انتولوژی ژنی، شناسایی خانواده های فاکتورهای رونویسی و یافتن ارتولوگ های ژنی مهم در مسیر بیوستز ترپنوئیدها؛ به ویژه مسیر تولید والرنیک اسید (سزکوئی ترپنوئید) بود. در خصوص انتولوژی ژن، ابزار آنالین رایگان و کاملاً اختصاصی به نام Hayai-Annotation Plants برای گیاهان با پایگاه جامع و سرعت عمل بسیار بالا مورد استفاده قرار گرفت که برای سایر مطالعات مشابه نیز توصیه می شود. در زمینه شناسایی فاکتورهای رونویسی، خانواده های عمده از قبیل bHLH، MYB و NAC، دسته بندی شد که در تنظیم مسیر ترپنوئیدی نقش بسیار مهمی در گیاهان دیگر داشته اند. همچنین در بررسی مسیر KEGG، تعداد ۷ ارتولوگ در مسیر سزکوئی ترپنوئیدها شناسایی شد که به طور ویژه می تواند برای مطالعات آتی در این گیاه اعم از انتقال ژن بیگانه، بیش بیان و حتی در خصوص اسکوالن سیتناز، خاموشی ژن و جلوگیری از ورود جریان متابولیکی به مسیرهای رقیب در بیوستز والرنیک اسید مهم باشد. به طور کلی در این مطالعه، نتایج راهگشایی برای درک بهتر مسیر بیوستز ترکیبات ترپنوئیدی در گیاه دارویی ارزشمند اما کمتر شناخته شده سنبل الطیب ارائه شده است. به عنوان خط سیر تکمیلی، شناسایی فاکتورهای رونویسی ویژه و دخیل در مسیر بیوستز ترکیبات ترپنوئیدی از طریق بررسی شبکه های هم بیان توصیه می شود.

2012). گزینه مهم دیگر در این مسیر، آنزیم آلفا- فرنسن سیتناز بوده که به عنوان یک پروتئین حاوی دمن ترین سیتناز می تواند در برنامه های کلونینگ و به منظور درک بیشتر مسیر بیوستز سزکوئی ترپن ها در گیاه دارویی سنبل الطیب مفید واقع شود. علاوه بر این، شناسایی آنزیم فارنسیل دی فسفات فارنسیل ترانسفراز (FDFT1؛ EC: 2.5.1.21) در مسیر سزکوئی/تری-ترپنوئیدها نیز قابل توجه است؛ زیرا به نوعی منجر به سوق پیش ساز کلیدی فارنسیل پیروفسفات به سمت تولید اسکوالن و مسیر رقیب تری ترپنوئیدها می شود. این یافته از این جنبه می تواند برای برنامه ریزی های تحقیقاتی آینده در گیاه سنبل الطیب مهم باشد که با استفاده از فنون خاموشی ژن کدکننده آنزیم FDFT1 می توان جریان بیشتری از مسیر متابولیکی را به سمت تولید سزکوئی ترپنوئید والرنیک اسید سوق داد. از طرف دیگر، آنزیم اسکوالن سیتناز به عنوان آنزیم کلیدی مسیر رقابتی دیگر یعنی؛ بیوستز استرول، در حاشیه نویسی KEGG بر روی مونتاژ ترانس کریپتوم سنبل الطیب شناسایی شد.

نتیجه گیری کلی

روش های *de novo* برای مونتاژ و بازسازی خوانش های کوتاه RNA بدون ژنوم مرجع به کار می روند. هر یک از این روش ها، مزایا و معایب خاص خود را داشته و نمی توان یک روش برتر از لحاظ کلیه معیارها را معرفی نمود. به همین علت و نظر به وفور ابزارهای جانبی برای پیش پردازش، استانداردسازی و استخراج نتایج مطلوب از مونتاژ مورد نظر، مطالعه حاضر با هدف تعیین دستورزی بهینه روی مونتاژ *de novo* گیاه دارویی سنبل الطیب انجام شد. توسعه این قبیل بررسی ها جهت بهینه سازی روش های بدون مرجع به خصوص برای گیاهان دارویی که عموماً در دسته

منابع

Andrews S (2010) Babraham bioinformatics-FastQC a quality control tool for high throughput sequence data. URL: <https://www.bioinformatics.babraham.ac.uk/projects/fastqc>. Angeloni F, Wagemaker C, Jetten M, Op den Camp H, Janssen-Megens E, FRANCOIJS KJ, Stunnenberg H, Ouborg N (2011) *De novo* transcriptome characterization

and development of genomic tools for *Scabiosa columbaria* L. using next-generation sequencing techniques. Molecular Ecology Resources 11:662-674. Behera S, Voshall A, Moriyama E (2021) Plant transcriptome assembly: review and benchmarking. Exon Publications 109-130.

- Biswal B, Jena B, Giri AK, Acharya L (2021) De novo transcriptome and tissue specific expression analysis of genes associated with biosynthesis of secondary metabolites in *Operculina turpethum* (L.). *Scientific reports* 11:1-15.
- Bolger AM, Lohse M, Usadel B (2014) Trimmomatic: a flexible trimmer for Illumina sequence data. *Bioinformatics* 30:2114-2120.
- Bushmanova E, Antipov D, Lapidus A, Przhibelskiy AD (2018) maSPAdes: a de novo transcriptome assembler and its application to RNA-Seq data. *bioRxiv*. 420208. Advance online publication. Retrieved September 18:2018.
- Bushmanova E, Antipov D, Lapidus A, Suvorov V, Prjibelski AD (2016) maQUAST: a quality assessment tool for de novo transcriptome assemblies. *Bioinformatics*, 32:2210-2212.
- Chang Z, Li G, Liu J, Zhang Y, Ashby C, Liu D, Cramer CL, Huang X (2015) Bridger: a new framework for de novo transcriptome assembly using RNA-seq data. *Genome biology* 16:1-10.
- Chen G, Yin K, Wang C, Shi T (2011) De novo transcriptome assembly of RNA-Seq reads with different strategies. *Science China Life Sciences* 54:1129-1133.
- Chen X, Zhang Y, Yan H, Niu M, Xiong Y, Zhang X, Li Y, da Silva JAT, Ma G (2023) Cloning and functional analysis of 1-deoxy-d-xylulose-5-phosphate synthase (DXS) in *Santalum album* L. *Gene* 851.
- Cherukupalli N, Divate M, Mittapelli SR, Khareedu VR, Vudem DR (2016) De novo assembly of leaf transcriptome in the medicinal plant *Andrographis paniculata*. *Frontiers in plant science* 7:1203.
- Chezem WR, Clay NK (2016) Regulation of plant secondary metabolism and associated specialized cell development by MYBs and bHLHs. *Phytochemistry* 131:26-43.
- Christianson DW (2018) Correction to structural and chemical biology of terpenoid cyclases. *Chemical Reviews* 1:11795.
- Duan J, Xia C, Zhao G, Jia J, Kong X (2012) Optimizing de novo common wheat transcriptome assembly using short-read RNA-Seq data. *BMC genomics* 13:1-12.
- Evangelistella C, Valentini A, Ludovisi R, Firrincieli A, Fabbrini F, Scalabrin S, Cattonaro F, Morgante M, Mugnozza GS, Keurentjes JJ (2017) De novo assembly, functional annotation, and analysis of the giant reed (*Arundo donax* L.) leaf transcriptome provide tools for the development of a biofuel feedstock. *Biotechnology for biofuels* 10:1-24.
- Feldmesser E, Rosenwasser S, Vardi A, Ben-Dor S (2014) Improving transcriptome construction in non-model organisms: integrating manual and automated gene definition in *Emiliania huxleyi*. *BMC genomics* 15:1-16.
- Fu L, Niu B, Zhu Z, Wu S, Li W (2012) CD-HIT: accelerated for clustering the next-generation sequencing data. *Bioinformatics* 28:3150-3152.
- Geniza M, Jaiswal P (2017) Tools for building de novo transcriptome assembly. *Current Plant Biology* 11:41-45.
- Ghelfi A, Shirasawa K, Hirakawa H, Isobe S (2019) Hayai-Annotation Plants: an ultra-fast and comprehensive functional gene annotation system in plants. *Bioinformatics* 35:4427-4429.
- Grabherr MG, Haas BJ, Yassour M, Levin JZ, Thompson DA, Amit I, Adiconis X, Fan L, Raychowdhury R, Zeng Q (2011) Trinity: reconstructing a full-length transcriptome without a genome from RNA-Seq data. *Nature biotechnology* 2.
- Guo J, Huang Z, Sun J, Cui X, Liu Y (2021) Research progress and future development trends in medicinal plant transcriptomics. *Frontiers in plant science* 12.
- Guo J, Sun B, He H, Zhang Y, Tian H, Wang B (2021) Current understanding of bHLH transcription factors in plant abiotic stress tolerance. *International Journal of Molecular Sciences* 22:4921.
- Gutensohn M, Orlova I, Nguyen TT, Davidovich-Rikanati R, Ferruzzi MG, Sitrit Y, Lewinsohn E, Pichersky E, Dudareva N (2013) Cytosolic monoterpene biosynthesis is supported by plastid-generated geranyl diphosphate substrate in transgenic tomato fruits. *The Plant Journal*, 75:351-363.
- Hemmerlin A, Hoeffler J-F, Meyer O, Tritsch D, Kagan I A, Grosdemange-Billiard C, Rohmer M, Bach TJ (2003) Cross-talk between the cytosolic mevalonate and the plastidial methylerythritol phosphate pathways in tobacco bright yellow-2 cells. *Journal of Biological Chemistry* 278:26666-26679.
- Henschel R, Lieber M, Wu L-S, Nista PM, Haas BJ, LeDuc RD (2012) Trinity RNA-Seq assembler performance optimization. *Proceedings of the 1st Conference of the Extreme Science and Engineering Discovery Environment: Bridging from the eXtreme to the campus and beyond*.
- Hoang NV, Furtado A, Thirugnanasambandam PP, Botha FC, Henry RJ (2018) De novo assembly and characterizing of the culm-derived meta-transcriptome from the polyploid sugarcane genome based on coding transcripts. *Heliyon* 4:e00583.
- Hölzer M, Marz M (2019) De novo transcriptome assembly: A comprehensive cross-species comparison of short-read RNA-Seq assemblers. *GigaScience* 8:giz039.
- Hong GJ, Xue XY, Mao YB, Wang LJ, Chen XY (2012) Arabidopsis MYC2 interacts with DELLA proteins in regulating sesquiterpene synthase gene expression. *The Plant cell* 24:2635-2648.
- Kanehisa M, Sato Y (2020) KEGG Mapper for inferring cellular functions from protein sequences. *Protein science* 29:28-35.
- Kanehisa M, Sato Y, Kawashima M (2022) KEGG mapping tools for uncovering hidden features in biological data. *Protein science* 31:47-53.
- Kanehisa M, Sato Y, Morishima K (2016) BlastKOALA and GhostKOALA: KEGG tools for functional characterization of genome and metagenome sequences. *Journal of molecular biology* 428:726-73.
- Kannan S, Hui J, Mazooji K, Pachter L, Tse D (2016) Shannon: an information-optimal de novo RNA-Seq assembler. *bioRxiv* 039230. In.
- Kumar R, Das S, Mishra M, Choudhury DR, Sharma K, Kumari A, Singh R (2021) Emerging roles of NAC

- transcription factor in medicinal plants: progress and prospects. *3 Biotech* 11:1-14.
- Li B, Fillmore N, Bai Y, Collins M, Thomson JA, Stewart, R, Dewey CN (2014) Evaluation of de novo transcriptome assemblies from RNA-Seq data. *Genome biology* 15:1-21.
- Li X, Xu Y, Shen S, Yin X, Klee H, Zhang B, Chen K (2017) Transcription factor CitERF71 activates the terpene synthase gene CitTPS16 involved in the synthesis of E-geraniol in sweet orange fruit. *Journal of Experimental Botany* 68:4929-4938.
- Liu J, Li G, Chang Z, Yu T, Liu B, McMullen R, Chen P, Huang X (2016) BinPacker: packing-based de novo transcriptome assembly from RNA-seq data. *PLoS computational biology* 12:e1004772.
- Lv Z, Wang S, Zhang F, Chen L, Hao X, Pan Q, Fu X, Li L, Sun X, Tang K (2016) Overexpression of a novel NAC domain-containing transcription factor gene (AaNAC1) enhances the content of artemisinin and increases tolerance to drought and *Botrytis cinerea* in *Artemisia annua*. *Plant and Cell Physiology* 57:1961-1971.
- Manni M, Berkeley MR, Seppely M, Zdobnov EM (2021) BUSCO: assessing genomic data quality and beyond. *Current Protocols* 1:e323.
- Nandhini S, Narayanan KB, Ilango K (2018) *Valeriana officinalis*: A review of its traditional uses, phytochemistry and pharmacology. *Asian J Pharm Clin Res* 11:36-41.
- Paradis E, Schliep K (2019) ape 5.0: an environment for modern phylogenetics and evolutionary analyses in R. *Bioinformatics* 35:526-528.
- Park YJ, Li X, Noh SJ, Kim JK, Lim SS, Park NI, Kim S, Kim YB, Kim YO, Lee SW (2016) Transcriptome and metabolome analysis in shoot and root of *Valeriana fauriei*. *BMC genomics* 17:1-16.
- Pechous SW, Whitaker BD (2004) Cloning and functional expression of an (E, E)- α -farnesene synthase cDNA from peel tissue of apple fruit. *Planta* 219:84-94.
- Peng Y, Leung HC, Yiu SM, Lv MJ, Zhu XG, Chin FY (2013) IDBA-tran: a more robust de novo de Bruijn graph assembler for transcriptomes with uneven expression levels. *Bioinformatics* 29:i326-i334.
- Pyle BW, Tran HT, Pickel B, Haslam TM, Gao Z, MacNevin G, Vederas JC, Kim SU, Ro DK (2012) Enzymatic synthesis of valerena-4, 7 (11)-diene by a unique sesquiterpene synthase from the valerian plant (*Valeriana officinalis*). *The FEBS Journal* 279:3136-3146.
- Robertson G, Schein J, Chiu R, Corbett R, Field M, Jackman SD, Mungall K, Lee S, Okada HM, Qian JQ (2010) De novo assembly and analysis of RNA-seq data. *Nature methods* 7:909-912.
- Shuang Z, Chenshu W (2020) Deep sequencing and transcriptome analyses to identify genes involved in iridoid biosynthesis in the medicinal plant *Valeriana jatamansi* Jones. *Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca* 48:189-199.
- Song L, Florea L (2015) Rcorrector: efficient and accurate error correction for Illumina RNA-seq reads. *GigaScience*, 4:s13742-13015-10089-y.
- Strickler SR, Bombarely A, Mueller LA (2012) Designing a transcriptome next-generation sequencing project for a nonmodel plant species. *American Journal of Botany* 99:257-266.
- Tripathi S, Jadaun JS, Chandra M, Sangwan NS (2016) Medicinal plant transcriptomes: the new gateways for accelerated understanding of plant secondary metabolism. *Plant Genetic Resources* 14:256-269.
- Voshall A, Moriyama EN (2018) Next-generation transcriptome assembly: strategies and performance analysis. *Bioinformatics in the era of post genomics and big data* 15-36.
- Wang Q, Quan S, Xiao H (2019) Towards efficient terpenoid biosynthesis: manipulating IPP and DMAPP supply. *Bioresources and Bioprocessing* 6:1-13.
- Waterhouse RM, Tegenfeldt F, Li J, Zdobnov EM, Kriventseva EV (2013) OrthoDB: a hierarchical catalog of animal, fungal and bacterial orthologs. *Nucleic acids research* 41:D358-D365.
- Wong J, d'Espaux L, Dev I, van der Horst C, Keasling J (2018) De novo synthesis of the sedative valerenic acid in *Saccharomyces cerevisiae*. *Metabolic engineering* 47:94-101.
- Xie Y, Wu G, Tang J, Luo R, Patterson J, Liu S, Huang W, He G, Gu S, Li S (2014) SOAPdenovo-Trans: de novo transcriptome assembly with short RNA-Seq reads. *Bioinformatics* 30:1660-1666.
- Xu ZS, Chen M, Li LC, Ma YZ (2008) Functions of the ERF transcription factor family in plants. *Botany* 86:969-977.
- Yang D, Du X, Liang X, Han R, Liang Z, Liu Y, Liu F, Zhao J (2012) Different roles of the mevalonate and methylerythritol phosphate pathways in cell growth and tanshinone production of *Salvia miltiorrhiza* hairy roots. *PloS one* 7:e46797.
- Yang Y, Smith SA (2013) Optimizing de novo assembly of short-read RNA-seq data for phylogenomics. *BMC genomics* 14:1-11.
- Yeo YS, Nybo SE, Chittiboyina AG, Weerasooriya AD, Wang YH, Góngora-Castillo E, Vaillancourt B, Buell CR, DellaPenna D, Celiz MD (2013) Functional identification of valerena-1, 10-diene synthase, a terpene synthase catalyzing a unique chemical cascade in the biosynthesis of biologically active sesquiterpenes in *Valeriana officinalis*. *Journal of Biological Chemistry* 288:3163-3173.
- Younessi-Hamzekhanlu M, Ozturk M, Jafarpour P, Mahna N (2022) Exploitation of next generation sequencing technologies for unraveling metabolic pathways in medicinal plants: A concise review. *Industrial Crops and Products* 178:114669.
- Yuan X, Wang H, Cai J, Li D, Song F (2019) NAC transcription factors in plant immunity. *Phytopathology Research* 1:1-13.
- Zamini A, Mokhtari A, Tansaz M, Zarei M (2016) Callus induction and plant regeneration of *Valeriana officinalis* are affected by different leaf explants and various concentrations of plant growth regulators. *BioTechnologia. Journal of Biotechnology Computational Biology and Bionanotechnology* 97.
- Zdobnov EM, Kuznetsov D, Tegenfeldt F, Manni M, Berkeley M, Kriventseva EV (2021) OrthoDB in 2020:

evolutionary and functional annotations of orthologs. *Nucleic acids research* 49:D389-D393.

Zhang J, Zhou L, Zheng X, Zhang J, Yang L, Tan R, Zhao, S (2017) Overexpression of SmMYB9b enhances tanshinone concentration in *Salvia miltiorrhiza* hairy roots. *Plant Cell Reports* 36:1297-1309.

Zhang L, Jing F, Li F, Li M, Wang Y, Wang G, Sun X, Tang K (2009) Development of transgenic *Artemisia annua* (Chinese wormwood) plants with an enhanced content of artemisinin, an effective anti-malarial drug, by

hairpin-RNA-mediated gene silencing. *Biotechnology and Applied Biochemistry* 52:199-207.

Zhou GL, Zhu P (2020) De novo transcriptome sequencing of *Rhododendron molle* and identification of genes involved in the biosynthesis of secondary metabolites. *BMC plant biology* 20:1-19.